

УДК 378.147:656.6

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-2.36>**В. Б. Смелікова**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонської державної морської академії

ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛЬНИХ ОРГАНАЙЗЕРІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається питання використання технологій візуалізації інформації, таких як візуальні органайзери у навчанні морської англійської мови майбутніх судноводіїв. Розкрито значення поняття «візуальні органайзери». Визначено їхню роль у підвищенні англійської комунікативної компетентності студентів. Охарактеризовано переваги використання візуальних органайзерів у навчанні морської англійської мови. Наведено класифікацію візуальних органайзерів. Визначено сутність терміна «іншомовне професійно-орієнтоване спілкування майбутніх судноводіїв» та шляхи його вдосконалення. Зроблено висновок, що розроблення візуальних органайзерів англійською мовою – це ефективний наочний метод навчання, який сприяє сприйняттю студентами граматичного та лексичного матеріалу, розвитку критичного мислення, оптимізації навчального процесу та підвищенню мотивації вивчення англійської мови. Візуальні органайзери ефективні під час викладання навчального матеріалу на різних етапах: введення нової теми, її повторення та узагальнення у груповій, індивідуальній і самостійній роботі студентів. За допомогою візуальних органайзерів викладач отримує відображення процесу мислення студентів із будь-якої теми. Викладач може з'ясувати рівень знань студентів і те, як вони розуміють іншомовний матеріал, запропонувавши їм створити візуальний органайзер іноземною мовою. Отже, викладач забезпечує точний та об'єктивний спосіб оцінки знань студентів, розуміння змісту, навичок мислення та творчості. У статті запропоновано комплекс завдань для навчання іншомовного професійно-орієнтованого спілкування майбутніх судноводіїв на матеріалі англійської мови. Велика увага в статті приділяється опису різних видів діяльності, які можуть бути застосовані на практичних заняттях з англійської мови та можуть допомогти студентам успішно засвоїти мовний матеріал і комунікативні навички та підвищити їхню навчальну мотивацію. Серед видів діяльності, описаних у статті, є кругова діаграма, діаграма Венна, циклічна матриця, блок-схема, діаграма «5 запитань», таблиця «факт / думка». Зазначено, що в Інтернеті вебсайти містять різноманітні приклади візуальних органайзерів з інструкціями та поясненням, як легко їх можна інтегрувати в навчальний процес для підвищення навичок навчання, критичного мислення та спілкування.

Ключові слова: візуальні органайзери, критичне мислення, професійно-орієнтоване спілкування, майбутній судноводій, морська англійська мова.

Постановка проблеми. У сучасному швидкоплинному світі роль педагога в закладі вищої освіти – це не тільки забезпечити студентів знаннями, але й навчити їх самостійно здобувати необхідну інформацію, швидко опрацювати її, виділяти головне, представляти та свідомо використовувати. Однак сучасні дослідження свідчать, що лише 25% студентів-першокурсників володіють навичками, які необхідні для логічного й абстрактного мислення – такого типу мислення, який потрібен, наприклад, для відповіді на запитання: «Що трапиться, якщо...» та для оцінки абстрактних ідей [9; 6, с. 262]. Безсумнівно, що використання різних технологій візуалізації навчального матеріалу буде сприяти більш ефективному сприйняттю та запам'ятовуванню інформації, а, найголовніше, розвивати навички критичного мислення та професійно-орієнтованого спілкування. Ці навички мають особливе значення для майбутніх судноводіїв. Адже критичне мислення являє собою не просто автоматичне і пасивне сприйняття інфор-

мації, а стовідсоткове занурення в освітній процес та перетворення студентів на активних учасників здатних до самостійного опрацювання, аналізу, систематизації, критичної оцінки отриманих знань, вироблення власних навчальних стратегій для вирішення завдань професійного характеру [4, с. 57].

Актуальність окресленої теми зумовлено відсутністю комплексного аналізу проблеми підготовки майбутніх судноводіїв до іншомовного професійно-орієнтованого спілкування за допомогою створення візуальних органайзерів англійською мовою.

Мета статті – проаналізувати методичний потенціал візуальних органайзерів у підготовці майбутніх судноводіїв до іншомовного професійно-орієнтованого спілкування на заняттях морської англійської мови, що досягається через вирішення таких завдань:

- 1) визначити сутність візуальних органайзерів,
- 2) розкрити психологічні механізми дії візуальних органайзерів,

3) визначити структурні та семантичні типи візуальних органайзерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблеми використання візуальних органайзерів у викладанні навчальних предметів займалися такі зарубіжні вчені, як: Sri Lestari, Tri Wahyuni («Академічне письмо з графічними органайзерами»), Joris Klerkx, Katrien Verbert, Erik Duval («Удосконалення навчання за допомогою методів візуалізації») [8], Seirbhis Tacaiochta, Dara Leibheal («Графічні органайзери у викладанні та навчанні») [10], John H. Clarke («Використання візуальних організаторів для фокусування на мисленні») [2] та інші. У їхніх працях спостерігається позитивний вплив візуальних органайзерів на розвиток критичного мислення та формування професійних компетенцій студентів.

У роботах вітчизняних науковців зазначена проблема окреслена фрагментарно, зокрема: І. Лобачова досліджувала проблему вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців за допомогою використання створених ними концептуальних карт; Л. Кривошея вивчала застосування графічних організаторів навчального матеріалу на уроках світової літератури. Проблему застосування графічних організаторів у процесі читання текстів іноземною мовою розглядали Н. Соловйова, Н. Ігнатюк [6] та інші.

Утім, попри існуючі напрацювання, у методичній літературі відсутні цілісні дослідження питань використання візуальних органайзерів на заняттях із морської англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Особливістю іншомовного професійно-орієнтованого спілкування судноводіїв є те, що це усвідомлений процес обміну інформацією англійською мовою під час професійної взаємодії, яка передбачає наявність взаєморозуміння між судноводієм і представниками судноплавної галузі (які належать до різних культур) з метою управління судном і діяльністю екіпажу, здійснення безпечних морських перевезень та охорони навколишнього середовища [5, с. 6].

Для досягнення майбутніми судноводіями достатнього та високого рівнів готовності до іншомовного професійно-орієнтованого спілкування необхідно використовувати нові та модифікувати вже наявні технології навчання, що відповідають сучасним вимогам. Перевага візуальних технологій організації навчання морської англійської мови полягає в можливості надання студентам мовних знань і комунікативних умінь у стислій, доступній і легкій для засвоєння формі завдяки інтенсифікації зорового сприйняття.

Найбільш відомим прикладом візуалізації, що використовується в навчальному процесі, є періодична таблиця хімічних елементів Д. Менделєєва,

що включає кілька типів інформації у форматі маленької таблиці [8, с. 11]. Періодична таблиця Менделєєва відома мільйонам студентів по всьому світу та є досконалим прикладом того, як візуалізація може ефективно застосовуватися для спрощення вивчення теми предмета.

Також візуалізація робить процес навчання більш цікавим, чим підвищує рівень активності студентів на занятті, забезпечує основу для обговорення концептуальних засад, спонукає до саморефлексії, усвідомленості та співпраці серед студентів.

У нашій статті звертаємо увагу на створення візуальних органайзерів як один із видів графічної організації англомовної навчальної інформації.

Візуальний органайзер (також відомий як графічний організатор, когнітивний організатор, концептуальна мапа, мапа думок чи діаграма зв'язків) зазвичай являє собою форму з порожніми місцями для заповнення навчальною інформацією та власними ідеями студентів, що пов'язані певним чином.

Н. Соловйова та Н. Ігнатюк визначають візуальні органайзери як візуальне представлення різних розумових процесів в об'єктивній формі на площині, що дає змогу студентам і викладачам створювати альтернативні структури, опрацьовувати зміст, актуалізувати відоме, вплітати досвід і знання в нову інформацію, виправляти помилки. Методи візуалізації організують і спрямовують розумовий процес, даючи змогу зрозуміти тему або проблему студентами із різним рівнем знань і здібностей [6, с. 263].

З погляду когнітивної теорії Дж. Кларка органайзери впорядковують і організують мислення. Люди використовують семантичні структури, щоб пов'язати абстрактні ідеї з конкретними поняттями; вони використовують оперативну пам'ять, щоби встановити сполучні ланцюги окремих подій [2, с. 2].

Вивчення та аналіз наукової педагогічної літератури за темою нашої статті дали нам можливість визначити основні переваги застосування візуальних органайзерів (далі – ВО):

- Велику кількість інформації можна перетворити на структуроване, легке для сприйняття графічне відображення. Демонстрація (на відміну від розповіді) того, як структурована інформація, – це спосіб полегшити розуміння та запам'ятовування навчального матеріалу.

- Органайзери можна легко редагувати, перевіряти та доповнювати, що дає змогу студентам сприймати різні позиції, генерувати й уточнювати власні ідеї та бачити можливості, пов'язані з темою, у міру його наповнення.

- Усуваються мовні бар'єри, студенти можуть зосередити увагу на головних положеннях і зв'язках між ними.

– Розвиваються навички аналітичного, критичного, планувального та творчого мислення. Щоб створити органайзер, студент повинен визначити пріоритетні положення, проаналізувати зв'язки між ними та вирішити, де кожен елемент повинен бути розміщений у ньому. В результаті цього у студентів розвиваються стратегічні навички, які допоможуть їм у подальшому навчанні.

– Можливість багаторазового використання. ВО можуть бути використані для структурування письмових проєктів, узагальнення текстів для читання, організації та зберігання лексики, а також допомоги у вирішенні проблемних ситуацій, прийнятті рішень, плануванні досліджень і мозкових штурмів.

– Органайзери можна застосовувати для індивідуальної, парної та групової роботи студентів.

– ВО універсальні та їх можна використовувати на будь-якому етапі заняття, від актуалізації знань до оцінювання досягнень студентів.

– Оскільки більшість графічних органайзерів містять короткі слова чи фрази, а іноді й малюнки, їх можна використовувати для студентів усіх рівнів володіння мови.

– Викладач отримує відображення процесу мислення студентів. ВО можуть бути використані для оцінки знань студентів, розуміння змісту, навичок мислення та творчості.

Є велика різноманітність структурних і семантичних типів органайзерів для відображення навчального матеріалу, але всі вони мають однакову основну мету – візуально показати студентам, як структурується інформація. Серед поширених органайзерів є такі:

– ієрархічні органайзери (hierarchical organizers), які дають змогу упорядкувати поняття (об'єкти, елементи, значення) за рівнями на основі їхніх властивостей: пірамідальна діаграма, дерево, сходи, матриця.

– послідовні органайзери (sequential organizers), що використовуються для представлення інформації, яка може бути організована в послідовність або співвіднесена з часовою шкалою: шкала часу, блокова діаграма (блок-схема), циклічна діаграма;

– органайзери порівняння і зіставлення (compare / contrast organizers) застосовуються для ідентифікації подібностей і відмінностей між двома або більше категоріями об'єктів: діаграма Венна, Т-діаграма, діаграми «за» і «проти», плюси і мінуси, факт-думка, скелет риби, квадрант;

– концептуальні органайзери (conceptual organizers) розкривають зміст концепту або безлічі концептів, ключові ідеї в темі, що вивчається, даючи змогу візуалізувати їхні основні характеристики (факти, описи): ментальна карта (інтелект-карта), концепт-карта, семантична мережа, павук;

– органайзери даних (data representation organizers) – графіки, гістограми, кругові діаграми, сітки, таблиці – призначені для візуального представлення кількісних даних у схематичній формі [3, с. 145].

Вибір відповідного органайзера передбачає врахування функції, призначення, характеру навчального матеріалу, заняття в класі чи вдома та особистих уподобань.

Для того, щоб навчити студентів використовувати ВО, викладачу необхідно впроваджувати їх поступово та систематично, починаючи з простих мислених до більш складних багатопланових графіків із різною метою. З часом відповідальність за створення ВО може бути передана студентам. Як правило, це відбувається в кілька етапів:

1) викладач створює ВО, презентує його студентам та пояснює, як і коли його заповнити;

2) викладач і студенти спільно створюють ВО, що відображають важливі ідеї під час вивчення основного матеріалу;

3) групи студентів створюють ВО спільно з викладачем, який виступає в ролі фасилітатора, тобто фокусує на процесі та сприяє прогресу групи;

4) студенти конструюють графічні організатори самостійно.

На початкових етапах впровадження ВО для викладача стане у нагоді мати під рукою набір різних органайзерів, щоб студенти мали вибір і могли експериментувати з більш широким спектром форм для заповнення.

ВО настільки ж корисні для викладачів, наскільки й для студентів. Вони є цінним інструментом у плануванні занять, розробленні навчальних програм, написанні звітів і проведенні досліджень, а також дають викладачеві уявлення про індивідуальні процеси мислення та стиль навчання студентів.

Викладач може використати ВО будь-якої миті, просто накресливши необхідну форму органайзера на дошці, коли виникне потреба впорядкувати поняття, словниковий запас чи граматику так, щоби студентам було легше їх зрозуміти та запам'ятати.

Наведемо деякі приклади використання ВО на заняттях із морської англійської мови, присвячених темі «Anchoring», з навчального посібника «Lucky Voyage» [9].

Розпочинати заняття бажано з активного залучення студентів за допомогою коротких завдань, метою яких є зацікавити, привернути увагу та збудити емоції. Наприклад, у вступній частині заняття можна запропонувати студентам опрацювати кругову діаграму (рис. 1), яка дає змогу групувати факти, щоб проілюструвати потенційно корисні концепції, ідеї.

Наприклад:

Task 1: a) Write down four factors to be discussed with the anchoring party before proceeding with anchoring operations.

b) Ask other students in the class to write down four more factors.

c) Discuss the importance of each item.

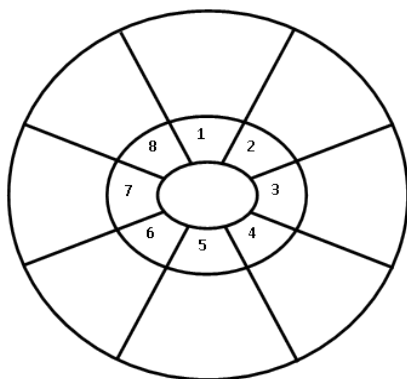

Рис. 1. Візуальний органайзер «Кругова діаграма»

Це завдання буде ефективним на початку заняття з теми «How to prepare for anchorage?». Згодом студенти можуть повернутися до цього списку рекомендацій, після більш детального вивчення теми, та доповнити або змінити його.

Під час опрацювання теми «Ship Anchoring Methods» для її кращого засвоєння студентам пропонується порівняти два основні методи постановки судна на якорі за допомогою «Діаграми Венна» (рис. 2).

ВО «Діаграма Венна» слугує для навчання студентів порівнювати предмети та явища, знаходити їхні спільні та відмінні ознаки. Результати роботи оформлюються у вигляді діаграми з двома колами, що перетинаються. У місці перетину записуються риси, характерні для обох понять [1, с. 123].

Наприклад:

Task 2: a) Read the text and complete the Venn diagram below.

b) Use the Venn diagram to explain similarities and differences between two types of Anchoring Methods.

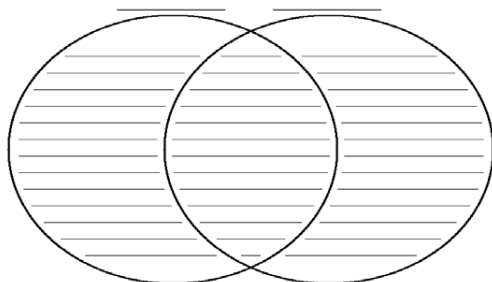

Рис. 2. Візуальний органайзер «Діаграма Венна»

Ефективним засобом концентрації уваги на змісті нового матеріалу є заповнення майбутніми

судноводіями секторів візуального органайзера «Циклічна матриця» (рис. 3), яка призначена для відображення зв'язку з центральною ідеєю в циклічному перебігу подій. Кожен із чотирьох перших рядків тексту рівня 1 відповідає окремому сектору (What information is necessary for safe anchorage?), а текст рівня 2 відображається в прямокутних фігурах збоку від секторів (How can you get this information?).

Наприклад:

Task 3. In pairs, complete the organizer: What information is necessary for safe anchorage? How can you get this information?

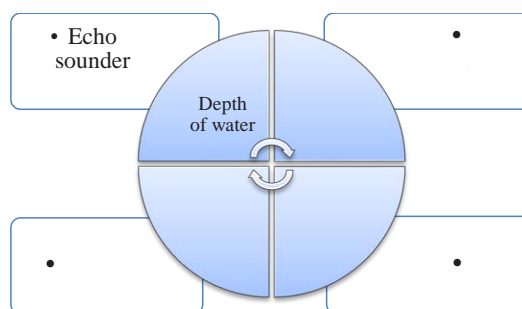

Рис. 3. Візуальний органайзер «Циклічна матриця»

На розвиток умінь професійно-орієнтованого спілкування майбутніх судноводіїв націлений візуальний органайзер «Блок-схема», який розвиває вміння визначати логічну послідовність дій, точних інструкцій і команд у процесі вирішення проблеми, плануванні власної діяльності. Наприклад, під час вивчення теми «Heaving up Anchor» викладач пропонує укласти алгоритм зняття судна з якоря (What is the procedure of heaving up the anchor?).

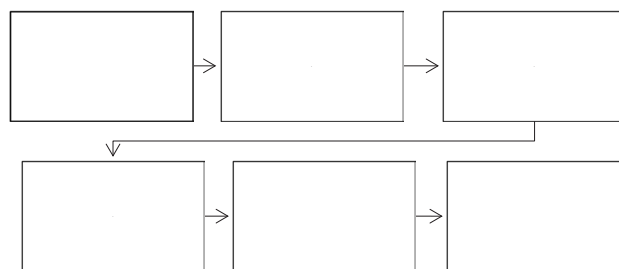

Рис. 4. Візуальний органайзер «Блок-схема»

Наприклад:

Task 4: a) Read the series of actions and underline four key words in each.

b) Complete the organizer on the chalkboard.

c) Play Snowball game: repeat the previous action and add yours (При цьому в кожному блоці викладач залишає лише одне ключове слово).

Із метою підготовки майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування пропонується проаналізувати кейси (автентичні тексти-рапорти з описом проблем, нещасних випадків або аварій, що реально сталися на різних суднах) із професійного погляду, задіявши наявний у них

комплекс знань із фахових дисциплін та особистий досвід, потім на основі цього аналізу знайти рішення проблеми та обґрунтувати його [5, с. 7]. На стадії осмислення під час роботи з інформацією кейсу використовується ВО «Хто? Що? Де? Коли? Чому?» (рис. 5) для початкової систематизації інформації тексту. Відповідь на кожне питання фіксується у відповідній графі таблиці.

Who?	What?	Where?	When?	Why?

Рис. 5. Візуальний органайзер «Хто?Що?Де?Коли?Чому?»

Далі для роботи з кейсом використовується ВО «Fact/Opinion» (Факт/Думка) (рис. 6) для аналізу фактів і дій членів екіпажу з позиції особистого досвіду та знань студентів. Такий прийом дає змогу оцінити будь-яку подію, виявити переваги й недоліки, обґрунтувати перспективи розвитку, сформулювати логічне правильне вирішення проблеми, беручи до уваги різні позиції. Аналіз завершується висновком.

Fact	Opinion

Рис. 6. Візуальний органайзер «Fact/Opinion»

Також джерельною базою подібних завдань може слугувати навчальні вебсайти, які пропонують широкий спектр ВО для завантаження (як правило, у форматі PDF) безкоштовно, з дозволом друкувати та копіювати для використання в класі та поради щодо їхнього вибору та кращого використання. Наприклад: <https://www.enchantedlearning.com/graphicorganizers/>, <http://www.eduplace.com/graphicorganizer/>, <https://freeology.com/graphicorgs/>, <https://creately.com/blog/diagrams/types-of-graphic-organizers/> та багато інших.

Висновки. Унаслідок теоретичного аналізу досліджуваної проблеми окреслено значний методичний потенціал візуальних органайзерів у підготовці майбутніх судноводіїв до іншомовного професійно-орієнтованого спілкування на заняттях морської англійської мови. Адже ВО можна використовувати у навчанні іноземної мови на будь-якому етапі заняття, під час введення нового матеріалу або актуалізації відомого, для роботи у парах, групах або індивідуально. ВО забезпечують більш якісне ово-

лодіння комунікативними вміннями, сприяють підвищенню мотивації студентів, активізації їхньої навчальної та пізнавальної діяльності, розвитку критичного мислення, формуванню компетенцій, необхідних для майбутньої професії та життя, на основі глибокого аналізу та розуміння навчального матеріалу. Подальша дослідницька робота передбачає вивчення та впровадження технологій активного навчання у процес підготовки до ефективного морського професійного спілкування.

Список використаної літератури:

1. Ільчук І.Ю. Розвиток умінь критичного мислення учнів на уроках англійської мови. *Український педагогічний журнал*. 2017. №4. С. 119–127.
2. Кларк Дж.Г. Использование визуальных организаторов для фокусирования на мышлении / пер. с англ. Е.Н. Волков. 2009. URL: <http://evolkov.net/mapping/index.html>.
3. Кондрашова Г.А. Графические органайзеры в обучении иностранному языку. URL: https://rep.bntu.by/bitstream/handle/data/386666/Graficheskie_organajzery_v_obuchenii_inostrannomu_yazyku.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Кононова О.Ю., Юрженко А.Ю. Використання цифрових технологій у формуванні критичного мислення курсантів на заняттях англійської мови. *Молодий вчений*. 2019. № 7.2 (71.2). С. 56–59.
5. Смелікова В.Б. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2017. 24 с.
6. Соловійова Н.Д., Ігнатюк Н.А. Розвиток універсальних умінь у процесі читання іншомовних текстів. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 44. С. 260–269.
7. Халперн Д. Психологія критичного мислення. URL: <http://lib.rus.ec/b/214789/read>.
8. Klerx J., Verbert K., Duval E. Enhancing Learning with Visualization Techniques. Katholieke Universiteit Leuven, Belgium. 2012. 42 p.
9. Lucky Voyage: course book / Т. Malakhivska, V. Smelikova, V. Kudryavtseva, L. Lipshyts, O. Frolova. Kherson : "STAR" PH, 2020. 272 p.
10. Tacaiochta S., Leibheal D. Graphic Organisers in Teaching and Learning. Costello Print, Navan. 2008. 64 p.

Smelikova V. Using visual organizers at the maritime English lessons

The article discusses the use of information visualization technologies such as visual organizers in teaching Maritime English to future navigators. The meaning of the term "visual organizers" is revealed. Their role in increasing the English language communicative competence of students is defined. The merits of the use of visual organizers in teaching a Maritime English language are characterized. The classification of visual organizers is provided. The essence of the term "foreign-language professionally-oriented communication of future navigators" and the ways to improve it are determined. It is concluded that the development of visual

organizers in English is an effective visual method of teaching that helps students to relief perception of grammatical or lexical material, to optimize the educational process and interest in further study of English, to discuss any foreign topic and develop critical thinking. Visual organizers are useful in the study of educational material in different stages: introduction of new themes, its repetition and generalization for group, individual and independent work of students. Working with visual organizers allows the teacher to monitor students' thinking process regarding specific English topics. The teacher can find out the level of students' knowledge and how they understand a foreign language material by proposing them to create the visual organizer in foreign language. In such a way the teacher provides accurate and objective way to evaluate those fields of knowledge in which students do not fully understand the material. A set of activities for teaching foreign-language professionally-oriented communication of future navigators on the English language materials are reflected. Much attention in the article is paid to the description of different activities that may be applied on the practical English lessons and may help students to master successfully the language material and communicative skills and increase their study motivation. Among the activities described in the article is circle graph, Venn diagram, cyclic matrix, flow chart, 5 W's Diagram, Fact/Opinion chart. It has been mentioned in the article that Internet web-sites contain various examples of visual organizers to show the teachers how the use of them can be easily integrated into the educational process to increase learning, critical thinking and communicative skills.

Key words: *visual organizers, critical thinking, skills, professionally-oriented communication, future navigators, Maritime English.*